

ADABIY ERTAKLAR-MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR BADIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA

Doniyorova Dildora Nuritdin qizi
O'z-FinPI 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiy ertaklarning maktabgacha yoshdagi bolalar dunyo qarashini, tafakkurini boyitish usullari hamda ertaklarning o'ziga xos xususiyatlari tarbiyalanuvchilarning hatti-harakatlariga ta'sir qilishi to'g'risida bayon etilgan.

Kalit so'zlar:ertak, adabiy ertaklar, bola, tafakkur, intellektual, maktabgacha ta'lim.

Adabiy ertaklar maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama yetuk shaxs bo'lib shakllanishida o'ziga xos ahamiyatga ega. Ular maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual ,kognitiv,hissiy,va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda adabiy ertaklar orqali ularning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish, fantaziyasini boyitish, odob-axloq normalariga o'rgatish va tanqidiy fikrlashni shakllantirish ham nazarda tutilgan. Ertaklardagi qahramonlar ko'pincha qiyinchiliklarga duch kelishadi, to'siqlarni yengib o'tishadi va bolalarga real hayotdagi vaziyatlarni tushunish va boshqarishga yordam beradigan hayotiy saboqlarni o'rgatadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi katta va tayyorlov guruhlarida nutq o'stirish va badiiy adabiyot bilan tanishtirish mashg'ulotlarida adabiy ertaklar tarbiyalanuvchilar yoshiga mos kelishi muhimdir, chunki ba'zi adabiy ertaklarda bolalar yoshiga muvofiq bo'lmagan qahramonlar yoki qo'rqinchli elementlar bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, tarbiyalanuvchilar bilan ertaklar haqida munozaralar olib borish va ularning tasavvurlarini rivojlantirish adabiy ertaklarning ijobiy ta'sirini kuchaytirishi mumkin.

Shuningdek, ular bolalar nutqini rivojlantirish, so'z boyligi va qayta hikoya qilish qobiliyatlarini yaxshilashlari mumkin. Bundan tashqari, ertaklar ko'pincha axloqiy saboqlarni o'z ichiga oladi, bu bolalarga qadriyatlarini va ijtimoiy munosabatlarni tushunishga yordam beradi. Adabiy ertaklar xalq ertaklaridan farq qilgan holda tarbiyalanuvchilarda yangi bilimlarni egallashga va fantaziyani, dunyoqarashni kengaytirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari nutq o'stirish va badiiy adabiyot bilan tanishtirish mashg'ulotlarida nafaqat jahon bolalar adabiyoti vakillari asarlaridan balki o'zbek bolalar adabiyoti vakillaridan Po'lat Mo'min, Jo'ra Rahim, Hamza Imonberdiyev, Tursunboy Adashboyev, Turg'unboy G'oyibov, Dilshod Rajab, Anvar Obidjon, Xudoyberdi To'xtaboyev, Aziz Abdurazzoq, Kavsar Turdiyeva va Zamira

Ibrohimovalar kabi yozuvchi, shoirlarimizning bir qator ertak, ertak-dostonlari, ertak-qissalari sodda, tushunarli va qiziqarli yozilgan asarlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qo'llaniladigan adabiy ertaklar quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

1. Ertakdagi sehrli elementlar, masalan: gaplashuvchi hayvonlar, sehrlangan narsalar yoki g'ayritabiiy mavjudotlar mavjud bo'lib, ular maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqatini o'ziga tortadi.

2. Murakkab bo'lmagan syujet. Ertaklar odatda yosh bolalar uchun oson tushuniladigan oddiy, murakkab bo'lmagan syujetga ega bo'lib, ko'pincha to'siqlarni yengib o'tuvchi yoki muammolarni yechadigan qahramonlar haqida keltiriladi.

3. Odob-axloq qoidalari. Ertaklar ko'pincha odob-axloq qoidalari haqida bolajonlarga tushuncha beradi. Masalan, Anvar Obidjonning "Odobli bo'lish osonmi?" ertagi. Bundan tashqari tarbiyalanuvchilarda mehribonlik, jasorat, sadoqat yoki qat'iyat kabi qimmatli shaxsiy sifatlarni rivojlantiradi.

4. Ijodiy muhit. Ertaklar bolalarni hayolan maftunkor o'rmonlar, qasrlar yoki olis o'lkalar kabi joylarga olib boradi, ularning ijodini rag'batlantiradi, turli olamlarni kashf etishga imkon beradi.

5. Arxetipik belgilar. Ertaklarda ko'pincha malikalar, shahzodalar, jodugarlar yoki ajdarlar kabi arxetipik xarakterlar mavjud bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalarga hikoyada taniqli personajlar eslab qolishga yordam beradi. Masalan, Hamid Olimjonning "Oygul bilan Baxtiyor" ertak-dostoni.

6. Baxtli yakun. Ertaklar odatda baxtli yakun bilan tugaydi, bunda yaxshilik yovuzlik ustidan g'alaba qozonadi, qahramonlar esa baxtli hayot kechiradi, bu esa bolalarda muvaffaqiyat va ishonch hissini uyg'otadi.

7. Takrorlanuvchi qonuniyatlar. Ertaklarda ko'pincha takrorlanuvchi qonuniyatlardan foydalaniladi. Masalan, uchta tilak yoki topshiriq, bu xotirani mustahkamlashga yordam beradi va bolalarga ertakning ayrim elementlarini oldindan bilish imkonini beradi.

8. Qiziqarli nutq. Ertaklarda ko'pincha maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqatini o'ziga tortadigan, tasavvurini uyg'otadigan, so'z boyligini oshiradigan jonli va tasviriy tildan foydalaniladi.

9. Vizual bog'liqlik. Ertaklar ko'pincha rang-barang illyustratsiyalar yoki vizual elementlar bilan birga keladi, ular maktabgacha yoshdagi bolalarni yanada qiziqtiradi va ularni hikoya bilan bog'lashga yordam beradi.

10. An'ana va qadriyatlar. Ertaklar avloddan-avlodga o'tib kelayotgan azaliy xususiyatga ega bo'lib, ular bolalarda an'ana va milliy qadriyatlarga nisbatan xurmat tuyg'usini tarbiyalaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, adabiy ertaklar umuman olganda barcha ertaklar bolani shaxs sifatida shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiy ertaklar bolani tarbiyaviy, axloqiy, estetik jihatdan tarbiyalash bilan birgalikda ularni fantaziya qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqishga undaydi. Adabiy ertaklarni o'rganib voyaga yetgan bolalar kelajakda ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk, mustaqil fikrga ega bo'lgan, Vatan qadrini biladigan or-nomusli, g'ururli yigit-qizlar bo'lib yetishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. Darslik. O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
2. Ahmedova Z. Ertak terapiya. Toshkent – 2019.
3. Jamilova B. O'zbek bolalar adabiyoti/o'quv qo'llanma/. – Toshkent: "Innovatsiya –Ziyo", 2020.
4. <https://www.ziyouz.com>
5. <https://gulxan.uz>
6. nsportal.ru